

UNA EXCURSIO BOTÀNICA A LA CATALUNYA TRANSIBÈRICA

per

PIUS FONT QUER

Les muntanyes que banda enllà de l'Ebre, ens separen de València i Aragó i s'aixequen fins a la notable altitud de 1416 metres, Tossa de Caro i els Ports de Tortosa i d'Horta, eren per a nosaltres des de temps, un dels llocs que més desitjàvem conèixer i explorar. Ja En Costa, diu en la «Introducció» de la seva obra més important, que és aquell un país ben digne d'ésser explorat botànicament, en el qual creixen entre altres espècies curioses, *Cytisus heterochrous*, *Astragalus purpureus*, *Centaurea dertosensis*, *Marrubium supinum*, etc., etc.; ens diu també, que tot just féu allí una expedició digna d'aquest nom (1). Des d'aleshores, des de 1860, hem tingut gaire bé del tot descuidada una tan interessant regió; únicament En Llenas (2), visità les muntanyes de La Cenia, on descobrí quelques plantes curioses, segons consigna En Cadevall en ses «Notas críticas fitogeográficas» (3).

(1) Costa, «Introducción a la Flora de Cataluña», p. XXXVII.

(2) A l'Herbari Bofill, que guarda la «Real Academia de Ciencias» de Barcelona, hem vist una etiqueta que diu així: «*Conopodium ramosum* Costa, P. de Tarragona Ptos. de Horta, Arnes. Julio 1876. Ramón Bolós».

(3) Cadevall, «Notas críticas fitogeográficas», Boletín de la R. S. E. de Historia Natural, Maig de 1911.

Per les cites que de plantes dels voltants d'Horta fa En Costa en el seu Catàleg, hem pogut reconstituir en gran part l'itinerari que seguí en sa excursió per aquelles terres. En Costa arribà a Horta per Gandesa i sortí d'allí cap a Coll de Monrelà (avui Coll i Vall de la Monrela), cf. Costa, núm. 475; Escala d'Arnes, cf. núms. 475 i 1940; Coll del Bassot (avui Bassot de Terranyes) cf. núm. 1940; Punta de Caro i Carrelares; això fou en els dies 17 i 18 de juliol de 1860.

A darrers de maig de l'any passat, En Pau ens deia: «Si valgués el meu consell, indicaria a vostè que anés cap als límits aragonesos i valencians, on descobriria qualche especie nova per En Cadevall. Jo aniria als Ports de Beceit i aquesta és l'època oportuna». Així fou que, amb les ganes que en teníem des de temps, no poguérem resistir la temptació, i quinze dies després sortíem cap a Tortosa i Horta.

Un cop allí, herboritzàrem primer pels voltants de la vila. Es interessant prop d'Horta la muntanya del Beat Salvador o Tossal de Sant Antoni o Coll de Santa Bàrbara com diu En Costa. Per sa constitució petrogràfica i per les coses més sortints de sa vegetació té gran semblança amb Montserrat. Nosaltres dedicàrem una tarda a l'exploració del Tossal de Sant Antoni, arribant fins al cim per un caminet que va pujant, tot voltant la muntanya, fins a l'Ermita de Santa Bàrbara, avui en runes. Allí per les faldes del Tossal, són comunes les següents plantes: *Viburnum Tinus*, *Jasminum fruticans*, *Rosmarinus officinalis*, *Pistacia Lentiscus*, *P. Terebinthus*, *Genista Scorpius*, *Cistus Libanotis*, *C. albidus*, *Silene nutans*, *S. Saxifraga*, *Saponaria ocymoides*, *Teucrium aureum*, *Lavandula latifolia*, *Phlomis Lychnitis*, *Jasonia saxatilis*, *Bupleurum fruticosens*, *Paronychia imbricata*, *Corydalis enneaphylla*, *Saxifraga catalaunica*, *Asplenium fontanum*, etc., etc.; totes elles creixen a Montserrat o a la seva rodalia. Però entre aqueixa

flora, ací i allà, s'hi veuen: *Antirrhinum litigiosum*, *Digitalis obscura*, *Galium verticillatum*, *Hieracium lanigerum*, *Clypeola microcarpa*, etc., que no avancen molt cap al nord de Catalunya.

Les garrigues de vora el Barranc del Salt, on creix la *Passerina Thesioides*, són constituïdes per les següents espècies, per ordre de major a menor abundància: *Rosmarinus officinalis*, *Quercus coccifera*, *Cistus Libanotis*, *C. albidus*, *Lavandula latifolia*, *Phlomis Lychnitis*, *Genista Scorpius*, *Brachypodium ramosum*, *Passerina Thesioides*,...

Aquestes garrigues corresponen als boscos de *Pinus halepensis* de les planes i valls.

Examinats els voltants de la vila d'Horta, encara que massa ràpidament i sense poder visitar el Montsagre, de molta fama allí per les herbes medicinals que cria, sortirem cap als Ports amb un guia excel·lent, En Sovatger (el casa Sovatges), coneixedor expertíssim de les plantes i ses virtuts, així com dels camins i tasqueres d'aquell aspre país. Seguirem si fa no fa, el mateix camí que En Costa, passant pel Barranc del Salt cap a Mas Blanco, Mas de Lliberós, Vall de Lliberós, La Franqueta, Vall de la Monrela, Coll de Miralles, Sol de Grevolar, Escala d'Arnes, Lo Balcó, Les Llomes i Serralada de Terranyes, Lo Bassot de Terranyes i La Foya. La Foya és un alt planell o millor, alta conca tancada, de terra profunda i fèrtil en son centre i cultivada, vorejada d'ermots aspres i secs amb *Erinacea pungens*, i ací i allà de boscos de *Pinus silvestris*. Aleshores els conreadors de La Foya hi plantaven patates, i, ens contaren, que en temps de fortes pluges, l'aigua s'hi embassa en gran quantitat, però desapareix prompte, i per una vall propera ix tota terrosa i en gran abundància. Els boscos de *Pinus silvestris* de La Foya, tenen com a sotabosc les plantes següents: *Buxus sempervi-*

rens, *Arctostaphylos Uva-ursi*, *Primula officinalis*, *Genista hispanica*, *Pteridium aquilinum*, *Polygala calcarea*, etc.

De la Foya estant, resulta fàcil l'excursió a la Tossa de Caro; en un dia anàrem i vinguérem molt còmodament. La Tossa de Caro té plantes molt interessants per a nosaltres els catalans; n'hi ha que assoleixen allí son límit occidental, mentre altres hi tenen les més orientals habitacions. En el més alt de Tossa de Caro, a la Mola del Boix, a 1400 metres, el *Pinus silvestris* creix aclaparat, efecte del vent que és allí fort i freqüent, i junt amb el *Pinus silvestris* hi viuen les espècies següents: *Buxus sempervirens*, *Teucrium aureum*, *Erinacea pungens*, *Festuca Hystrix*, *Arctostaphylos Uva-ursi*, *Globularia nana*, *Lonicera pyrenaica*, *Kernera saxatilis* rassa *auriculata*, *Rhamnus pumila*, *Arenaria Loscosii* var. *viridis*, *Linum campanulatum*, *Erinus alpinus* var. *orientalis*, *Diplotaxis nudicaulis*, *Draba hispanica* var. *longistyla*, etc., etc.; vegetació com se veu rupestre o saxícola com pertoca a les condicions de l'estació.

Des de La Foya tornàrem a Horta, passant pel terme d'Alfara, per Tossa Rasa, Coll de Carabasses, Les Clotes, Punta de la Serena, Vall d'Uixó, Font de Llor, Els Estrets, Mas del Quiquet, La Franqueta, i des d'aquí, pel camí mateix que seguïrem a l'anada.

La flora de tota la regió visitada és molt mediterrània i calcícola, com correspon a sa situació i condicions mineralògiques del sol. A la part més baixa, des de Tortosa a Cherta, i encara més enllà, els Baladres adornen vistosament barrancs i torrenteres, i les Palmes (*Chamærops humilis*), arriben per Prat de Comte, cada cop més escampades, fins als Molins Nous, prop d'Horta. A les muntanyes sobresurten com a característiques entre les espècies mediterrànies, la *Saxifraga catalaunica* i la *Campanula affinis*. Però, entre aquesta flora

no hi manquen alguns elements més propiament pirenenics, així per exemple el *Cirsium tuberosum*; i, entre la flora calcícola alguns espècies com el *Pteridium aquilinum* són també una nota discordant.

Com a novetats, hem descobert quatre formes de plantes: *Hyacinthus Fontqueri*, *Salix tarraconensis*, *Armeria Fontqueri* i *Hieracium tarraconense*; i deu o dotze espècies no citades a Catalunya, i fins un gènere, el *Queria*, amb la *Queria hispanica* Lœfl. En la llista que figura a continuació hi consignem les plantes més notables recollides durant els deu dies de nostra estada a Horta. Gaire bé tot ha estat revisat per En Pau, així és que aquestes notes tenen un valor, que nosaltres sols no els hauríem pogut donar.

Vagi per fi el testimoni de nostra gratitud per a N'Aureli Prada, notari d'Horta i per a sa distingida família, que tant atents estigueren amb nosaltres i així mateix per al Sr. Terrats, Batlle, i per a En.Cristòfol, Vicents i Miquel Loscos, metges els primers i veterinari el darrer, fill aquell i néts els dos últims del gran botànic aragonès. I, d'una manera singular hem d'expressar l'agraïment a nostre benivolgut guia En Sovatger, al qual devem en gran part la felicitat de l'excursió i moltes notes sobre noms i usos populars de les plantes.

1. *Asplenium fontanum* Bernh.—Muntanyes d'Horta, freqüent.
2. *Scolopendrium officinale* Smith.—La Foya. Aquesta falguera és rara a la zona seca de Catalunya.
3. *Carex Halleriana* Asso.—Tossal de St. Antoni, prop d'Horta. No indicada encara a la Prov. de Tarragona.
4. *C. Mairii* Coss. et Germ. var *Loscosii* (Lge.), Pau: *C. Loscosii* Lge.—Font de Llor, prop d'Horta. Nova per a Catalunya.

5. *C. Œderi* Ehrh.—Barranc del Salt. A Catalunya coneguda ja, però del Pirineu; és el primer cop que's troba fora d'allí i a una altitud tant baixa, uns 350 m.
6. *Phleum pratense* L. var. *nodosum* (L.)—La Foya, a 1000 m. alt.
7. *Piptatherum paradoxum* Pal. B.—Ports d'Horta.
8. *Cynosurus elegans* Desf.—La Foya. A Catalunya citada únicament de l'Espluga de Francolí (Llenas ex Cadevall).
9. *Festuca sulcata* L. α *gracilior* Hack.—Ports d'Horta. Aquesta varietat fou ja citada de Montserrat per aquest monògraf.
10. *F. Hystrix* Boiss.—En el cim de la Tossa de Caro, a 1400 m., formant encatífats. Willkomm la creu varietat de la *F. indigesta* Boiss., però diu Hackel «Species monomorpha, quantum scio, invariabilis», *Mongr. Fest. europ.* p. 119; i Pau és de la mateixa opinió. Nova per a Catalunya.
11. *F. spadicea* L.—Tossa de Caro.
12. *F. arundinacea* Schreb.—Vall de Lliberós, prop de Horta.
var. *Fenax* (Lag.) Hack.—Barranc del Salt.
13. *Vulpia ciliata* Link.—Voltants d'Horta.
14. *Nardurus unilateralis* Boiss.—Voltants d'Horta.
15. *Potamogeton coloratus* Horn.—Barranc del Salt, en un rierol. El *Suppl.* de Willkomm el posa únicament a Ronda i Cerdanya.
16. *Luzula Forsteri* DC.—Tossa de Caro.
17. *Merendera montana* Lge.—Bassot de Terranyes, en els Ports d'Horta. Aquesta planta, a Catalunya, viu solament a la zona montana occidental des dels Ports d'Horta fins a la Vall d'Aràn.

18. *Tulipa australis* Link. var. *montana* Willk.—Tossa de Caro, en el cim.
19. *Hyacinthus Fontqueri* Pau, nov. sp.; *H. amethystinus* Cad. e loco *Montsant* («Notas críticas fitogeográficas», Boletín de la R. S. E. de Historia Natural, Mayo de 1911), et Font Quer *in sched.*, non L.—«*Amethystino affinis sed minor, foliis augustioribus, racemo subcorymboso, bracteis pedunculo duplo brevioribus, perigonio violaceo ad tertiam partem superiorem lobato, lobis ovatis erectis, capsula...*» Pau in litt. Hab. en la Foya, a uns 1000 m. alt.
- En els esqueis i roquerals dels Ports d'Horta i Tossa de Caro, hi veiérem un *Allium* no florit encara que serà probablement *A. falax* Rœm. et Schtz.
20. *Ornithogalum narbonense* L.—Mas de Lliberós, La Franqueta, etc., prop d'Horta.
21. *Phalangium Liliago* Schreb.—Ports d'Horta.
22. *Orchis ustulata* L.—La Foya.
23. *O. montana* Schm.—Tossa de Caro.
24. *O. patens* Desf. var. *orientalis* Rchb.—Tossa de Caro. Nova per a Catalunya.
25. *O. conopea* L.—Tossa de Caro.
26. *Ophrys fusca* Link.—Boscós, prop d'Horta.
27. *O. lutea* Cav.—La Foya.
28. *Salix tarraconensis* Pau, nov. sp.—«*Capreæ affinis sed parvifolia, foliis orbiculatis undulato margine, spicis femineis capsulisque parvulis.*» Pau, in litt. Hab. Tossa de Caro, penyals calissos a 1400 m. alt., molt rara.
29. *Urtica pilulifera* L.—Vores de camins i escombreries tocant a la vila d'Horta.
30. *Rumex scutatus* L.—Coll de Carabasses, tarterars calissos, zona montana. Es planta rara a Catalunya.

31. *R. intermedius* DC.—Vall de Lliberós. No citada encara a Catalunya, però descoberta ja, prop d'Igualada per En Ramón Queralt, segons uns exemplars comunicats per nostre amic Sennen.
32. *Paronychia argentea* Lamk.—Horta.
33. *P. capitata* Lamk.; *P. nivea* DC.—Horta.
34. *P. imbricata* Reichb.; *P. capitata* DC.—Tossal de Sant Antoni, Tossa de Caro, etc.
35. *Daphne pubescens* L.; *Thymelæa pubescens* (Loscos, *Serie imp.*, pàg., 358) Loscos in Herb., Pau; *T. Thesioides* (Lamk.) Endl.—Garrigues i ermits dels voltants d'Horta, Barranc del Salt, etc. No anava malament En Costa quan deia (*Supl.*, p. 69): «sospito l'existència de la *P. pubescens* a Catalunya; cap a Poblet?» Aquesta mateixa planta és la que figura en nostre «Ensayo fitotopográfico de Bages» com a *Passeirina elliptica* Boiss. var. *densiflora* Vay.
36. *Paliurus australis* Gærtn.—Horta.
37. *Rhamnus lycioides* L.—Voltants d'Horta i cap als Ports, freqüent a les garrigues.
38. *R. pumila* Turra—Tossa de Caro, relleixos de les roques, a 1400 m. alt.
39. *Viola arenaria* DC.—Vall de Monrela, Tossa de Caro. Cada vegada resulta més extensa l'àrea de dispersió d'aquesta violeta, que descobrí a Espanya no lluny d'aqueixes localitats, prop de Peñarroya, En Loscos, i que En Costa no veié de Catalunya.
40. *V. Willkommii* Rœm.—Boscós de les muntanyes de Horta. A Catalunya des del Penadès per Montserrat i Bages fins al Pirineu; fora d'allí, la que citem és la primera localitat, però En Pau ja va trobar aquesta viola en el Regne de Valencia.

I. SAGARRA DEL.

Fototip. Missé Germ.

HYACINTHUS FONTQUERI PAU

1 : 2

41. *Euphorbia aragonensis* Losc. et Pardo; *E. nevadensis* Boiss. et Reut., var. *aragonensis* Boiss.—Tossa de Caro, vessant NW. Segons Pau és bona espècie, intermitja entre la *E. nevadensis* típica i la *E. Esula*. Nova per a Catalunya.
42. *Mercurialis perennis* L.—Ports d'Horta.
43. *Hypericum tomentosum* L.—Horta.
44. *Clypeola microcarpa* Moris.—Tossal de St. Antoni, Barranc del Salt, Vall d'Uixó, etc. del terme d'Horta; més comuna allí que la *Clypeola Jonthlaspis* L., que també hi és. Pel Juny de 1914 la descobrírem a Pancorbo (Burgos). Es nova per Catalunya.
45. *Alyssum spinosum* L.—Tossa Rasa, prop d'Alfara.
46. *Kernera saxatilis* Rechb. raça *auriculata* (Rechb.).—Tossa de Caro, esclètxes dels penyals i roques calisses, a 1400 m. alt. El tipus en el Pirineu i la rassa citada únicament del Cadí per Cadevall.
47. *Draba hispanica* Boiss. var. *longistyla* Pau.—La Foya, Tossa de Caro, etc., en els Ports d'Horta, roques i penyals calissos des de 1000 m. alt. Segons Pau és idèntica a la planta d'Aitana, i es diferencia del tipus pel seu estil sempre més llarg, silícules més grans i un poc agudes. Es nova per Catalunya.
48. *Ætionema saxatile* R. Br.—Ports d'Horta. Es comuna a les muntanyes sudoccidentals de Catalunya, Montsant (Cadevall), La Mola (Costa), Muntanyes de la Cenia (Llenas), a més dels Pirineus. En canvi no s'ha trobat a Montserrat.
49. *Iberis Lagascana* DC. var. *longipedunculata* (Losc. et Pardo) Pau; *I. Tenoreana* Cad., *Flora Cat.*, p. 173, e loco Port de Beceit, non DC.—Pas dels Estrets, prop d'Horta. Ja diu Willkomm, *Suppl.* p. 296

(*Iberis Tenoreana*), «*Excludatur var. β longepedunculata* Losc. Pardo quæ ad *I. Lagascanam pertinere videtur.*» A més, segons Pau la *I. Tenoreana* no és planta espanyola i per tant s'ha d'excloure de la flora de Catalunya, posant en son lloc la *I. Lagascanana*.

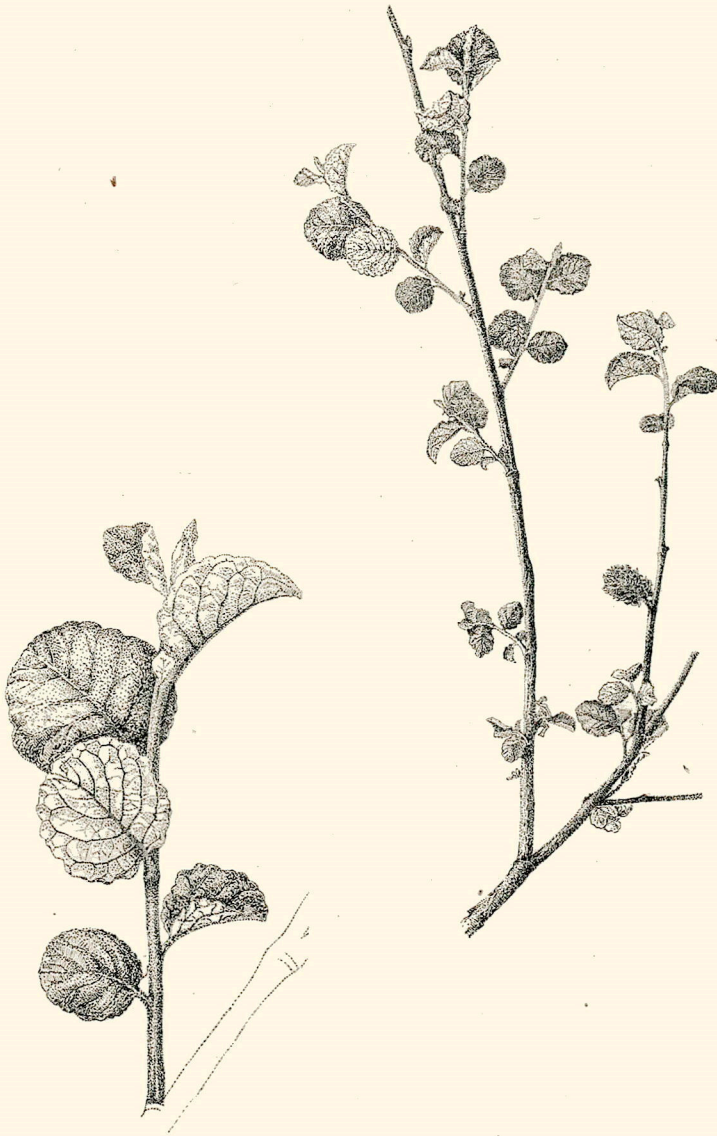
50. *Iondraba sulphurea* Medik.; *Biscutella auriculata* L.— Voltants d'Horta. Disseminada per la Catalunya occidental arribant tot just al Llobregat.
51. *Biscutella lævigata*, L.—Es representada per dugues formes o varietats *cuneata* l'una, de fulles cuneïformes i amples, *linearifolia* l'altra, de fulles molt estretes linears. Als Ports d'Horta la primera i al Tossal de St. Antoni la última.
52. *Diploaxis nudicaulis* (Lag.) Pau; *D. brassicoides* Rouy.—Roques i pedregars del cim de Tossa de Caro. Disseminada en les muntanyes del sud d'Espanya; és nova per a Catalunya.
53. *Nasturtium asperum* Coss.—La Foya, prop d'Alfara. Pel maig de 1915 l'hem trobat també a Seva (Montseny).
54. *Sisymbrium hirsutum* Lag.— Voltants d'Horta. Deu ésser comuna a l'occident de Catalunya, però es cita únicament a Balaguer i Lleida.
55. *S. crassifolium* Cav.—Horta. També de ponent; no arriba al Llobregat.
56. *Eryssimum Bocconii* (All.) Pers.; *E. australe* Gay.— Muntanyes d'Horta.
57. *Arabis auriculata* Lamk.—Muntanyes d'Horta. Sens dubte, freqüent a Catalunya; En Costa la veié únicament a les Maleides, però es troba des de les muntanyes de La Cenia i Ports d'Horta, pel Montsant,

- Montserrat, S. Llorenç i Montcau, fins a la serralada pirenenca.
58. *A. stricta* Huds.—Tossa de Caro. Cadevall la trobà al Montsant. Es pot dir que són aquestes les habitacions més meridionals d'aquesta especie.
 59. *Hypecoum pendulum* L.—Sembrats d'Horta.
 60. *Corydalis enneaphylla* DC.—Tossal de S. Antoni, esclètxes dels conglomerats.
 61. *Fumaria capreolata* L.—Horta.
 62. *F. agraria* L. var. *major* Bad.—Prat de Comte.
 63. *F. parviflora* Lamk.—Horta.
 64. *Erinacea pungens* Boiss.—Les Llomes de Terranyes, La Foya, Tossa de Caro, i en general a totes les collades i planells dels Ports d'Horta.
 65. *Argyrobium Linneanum* Walp. var. *major* Lge.—Tossa de Caro.
 66. *Cytissus patens* L.; *C. heterochrous* Webb.—Voltants d'Horta i cap als Ports.
 67. *Ononis reclinata* L. var. *minor* Moris.—Prat de Comte.
 68. *O. aragonensis* Asso.—Penyals calissos de l'Escala d'Arnes, a uns 900 m. alt. Es troba també a Organyà (Bubani) i cap a Llaborsí (Compañó) que són les localitats més orientals d'aquesta *Ononis*.
 69. *Anthyllis montana* L.—Ports d'Horta, a la Escala d'Arnes, Coll de Carabasses, Tossa de Caro, etc. Més freqüent, més abundant i més desenrotllada que a Montserrat on és molt rara. També existeix al Montsant (Cadevall).
 70. *A. cytisoides* L.—Terra baixa, des de Tortosa fins a Prat de Comte.
 71. *Medicago turbinata* Willd. var. *aculeata* Gært. —Horta.

72. *M. minima* L. forma *ononidea* (Coincy) pro sp.—Tossal de Sant Antoni. El caràcter principal que ens donà Coincy de la seva especie, es refereix a les fulloles, que posa *estretament linears*; però en els exemplars d'Horta són molt variables les fulloles. Es una planta enganyosa que al primer cop de vista sembla bona especie, però que ben analitzada no queda més que com a forma dels terrenys secs i àrids. Molt exactament aplicat el nom de Coincy; nosaltres prenguérem també aquesta planta per una petita *Ononis* així que la veiérem. En Rouy diu: Planta molt curiosa, tant caracteritzada per les seves fulles, i el seu posat, semblant al d'una *Ononis arenaria* de petita talla, que no hauria dubtat considerar-la com a especie si les llegums no fossin, encara que petites, semblants a les de *Medicago minima* var. *longiseta*». Rouy té aquesta planta per subespecie de la *M. minima*, i Coste és de la mateixa opinió (Coste, *Fl. de Fr.*, III, p. 719). Però si les llegums no difereixen gaire de les de dita especie, en un mateix exemplar hi veu hom fulles estretament linears i fulles també molt semblants a les del tipus, en rames allargades, que ixen d'una mena de rosetó, format per rametes curtes, exteses en cercle i aplicades sobre la terra, pubescent-glanduloses, que constitueixen la *M. ononidea* de Coincy, quan aquelles rames allargades no ens descobreixen l'engany.

Aquesta forma la tenim també de Sto. Domingo de Silos (Burgos).

73. *M. falcata* L.—Prat de Comte.
74. *Bonjeania recta* Rchb.—Horta.
75. *Astragalus sesameus* L.—Alentorns d'Horta.
76. *A. hamosus* L.—Prat de Comte.

I. SAGARRA DEL.

Fototip. Missé Germ.

SALIX TARRACONENSIS PAU

1 : 2

77. *A. hypoglottis* L., *Mant.* II, p. 274 (1771); *A. purpureus* Lamk.—Vall de Lliberós, a uns 400 m. alt. No el veiérem en cap altre lloc; molt probablement allí mateix el trobà Costa, puix diu: Ports d'Horta, sortint d'aquest poble en direcció a la Escala d'Arnes; i Costa degué passar per la Vall de Lliberós. Planta rara a Catalunya; es troba principalment a la zona montana de les comarques de Lleida, al Cadí prop de la Seu d'Urgell (Benth., *Cat. Pl. Pyr.* et Bubani, *Fl. Pyr.*), a Serra del Pi, sobre Abella i a Organyà (Bubani).
78. *Vicia sepium* L.—Vall de la Monrela, etc. en els Ports d'Horta. Descendeix rarament de les valls pirenenques.
79. *V. onobrychioides* L.—Prats de La Foya, a 1000 metres d'altitud.
80. *V. tenuifolia* Roth.—Alentorns d'Horta fins a La Foya.
81. *Lathyrus pratensis* L. forma *pubescens* (Beck.)—Tossa de Caro.
82. *L. canescens* Godr. et Gren.—La Foya. Es planta rara a Catalunya, però molt més estesa de com cregué Costa.
83. *L. latifolius* L.—Ports d'Horta.
84. *Hedysarum humile* L. var. *major* Lge. — Ermots i garrigues dels voltants d'Horta. A Catalunya planta central i occidental, des d'aquesta localitat d'Horta, per les Garrigues, Urgell i Sagarra fins a Bages.
85. *Coronilla juncea* L.—Prat de Comte. Sembla limitada a la part meridional de Tarragona fins al Montsant, on la trobà Cadevall.
86. *Polygala monspeliaca* L.—Mas de Lliberós, prop d'Horta. Descoberta a Catalunya, prop de Lleida per Cade-

- vall; En Sennen la trobà a Figueres i nosaltres a Moyà en 1912.
87. *P. pedemontana* Perr. et Verlot; *P. rosea* Auct.—La Foya, etc.
88. *Acer hispanicum* Pourr., *Act. Toul.* III, p. 305 (1788), var. *nevadense* Pax, *Aceraceæ* p., 59.—Ports d'Horta. La forma de les muntanyes d'Horta, és semblant als *Acer valentinum* i *A. Loscosii*, però els fruits són majors amb ales atenuades a la punta i més ventruades; la proposem com a forma o varietat *Pau*.
89. *Linum campanulatum* L.—Tossa de Caro. Aquesta és la habitació més meridional del *Linum campanulatum*, espècie rara a Catalunya.
90. *L. suffruticosum* L.; Cadevall, *Fl. de Cat.*, I, p. 335, non auct. cat. antiq.—Font del Corcho, prop d'Horta.
91. *Geranium sanguineum* L.—La Foya.
92. *Queria hispanica* Lœfl.—La Foya, prop d'Alfara. Gènere i espècie nous per a Catalunya.
93. *Mœhringia trinervia* Clair, ssp. *pentandra* Gay.—Coll de Carabasses, entre Horta i Alfara.
94. *Arenaria capitata* Lamk.—Ports d'Horta, pedregars i ermots calissos, zona montana. Molt estesa a Catalunya, principalment per collades i planells de les baixes muntanyes de l'occident i centre, fins als Pirineus i Guilleríes.
95. *A. grandiflora* All.—Coll de Carabasses, zona montana. És la primera vegada que se cita a Catalunya fora dels Pirineus.
96. *A. Loscosii* Tex.—Tossa de Caro, ermots pedregosos.
var. *viridis*, nov.—*Viridis, non cinerea, paucoglandulosa, caulibus tenuioribus, foliis typica*

specie majoribus et tenuioribus, margine distincte hyalino. Hab. Tossa de Caro, 1400 m. alt.

97. *A. serpyllifolia* L., ssp. *leptoclados* Guss. pro sp.—Terres arenoses dels alentorns d'Horta. No sembla rara a Catalunya, sobre tot al litoral; Sennen creu que pels voltans de Barcelona és més freqüent que el tipus. Però, fòra una cita de Costa amb referencia a Trèmol, no sabem que ningú més la hagi referit a Catalunya.
98. *Dianthus brachyanthus* Boiss. et Reut. var. *tarracoenensis* Costa (1873); var. *alpina* Willk., *Prodr.* III, p. 689 (1880).—La Foya, erms i garrigues, zona montana.
99. *Silene muscipula* L.—Horta.
100. *S. Saxifraga* L.—Tossal de St. Antoni, etc.
101. *S. nutans* L. forma *viridella* (Otth.)—La Foya.
102. *Thalictrum tuberosum* L.—Ports d'Horta, Tossa de Caro.
103. *Ranunculus trichophyllus* Chaix.—La Foya.
104. *R. Gramineus* L.—Ports d'Horta.
105. *Adonis flammea* Jacq.—Prat de Comte.
106. *Pæonia peregrina* Mill. raça *microcarpa* Boiss. Reut.—Ports d'Horta, Tossa de Caro, etc.
107. *Delphinium pubescens* DC. raça *Loscosii* Costa pro sp.—Voltants d'Horta.
108. *Reseda aragonensis* Loscos et Pardo.—Alentorns d'Horta. La forma *integrifolia* a Prat de Comte.
109. *Cistus Libanotis* L.; *C. Clusii* Dun.—Prat de Comte, Horta, etc.
110. *Helianthemum marifolium* DC.—Horta.
111. *H. hirtum* Pers.—El tipus i la var. *procumbens* Willk., pels voltants d'Horta.

112. *H. racemosum* (L. sub *Cisto*, *Mantissa*, p. 76), Vahl.;
H. lavandulifolium DC.—Prat de Comte.
113. *H. canum* Dun. var. *alpinus* Willk.—Cim de la Tossa
de Caro.
114. *Prunus Mahaleb* L.—Ports d'Horta a la Font de Llor,
Vall d'Uixó, Els Clots, etc.
115. *Spiræa Filipendula* L.—Ports d'Horta.
116. *Geum silvaticum* Pourr.—Ports d'Horta.
117. *Potentilla caulescens* L. forma *glandulosa*. — Escala
d'Arnes.
118. *Sorbus Aria* Crantz.—Ports d'Horta.
119. *Conopodium ramosum* Costa.—Ports d'Horta. La plan-
ta d'aquesta localitat, ens semblà quelcom diferent
de la de Montserrat, però comparada amb els exem-
plars que poseim d'aquella muntanya i d'altres llocs
de Bages, avui no podem precisar diferències. Es un
tipus polimorf el *Conopodium ramosum*, que s'haurà
d'estudiar des del Cadí fins als Ports d'Horta i amb
exemplars ben fructificats. Per si podem resoldre el
problema examinant les formes de l'Herbari Costa,
estiguérem a la «Real Academia de Ciencias»
d'aquesta ciutat, que guarda dit herbari, i fou amb
pregona pena que el veiérem i l'examinàrem. Her-
bari de tant interès per a l'estudi de la flora catalana,
és ben de doldre que mans poc curoses l'hagin
malmès com ho han fet. En el plec corresponent al
Conopodium ramosum hi ha una pila de mostres
unes sobre les altres i fins dotze etiquetes en com-
plet desordre! L'Herbari Bofill, que examinareu
després i que conserva també la Real Academia no
ha estat més sortós; en el plec del mateix *Cono-*
podium hi han nou exemplars i quatre etiquetes,

dugues que corresponen al *C. denudatum* i altres dugues al *C. ramosum*, aquelles de Camprodón i Bassegoda, les últimes de Montserrat i Ports d'Horta. L'Herbari Trèmols no el poguérem veure perquè encara no és *ordenat*, segons ens digueren. Si l'ordenar un herbari ha de consistir en fer ço que inutilitzà els de Costa i Bofill, en reunir en un sol plec totes les plantes d'una mateixa especie de les més distintes localitats, i fins en agrupar especies diferents, així com són a l'Herbari Bofill, fem vots perquè no s'arribi a ordenar el d'En Trèmols, tant pel bé de la Botànica catalana com pel bon nom de nostra Real Academia. En què apoiariem els estudis moderns sobre petites variacions i races locals, i sobre fitogeografia, amb aquesta barreja desordenada de formes? I còm podríem recorre per a les especies en litigi als herbaris de nostres primers botànics si no havíem de tenir la certesa de la més escrupulosa precisió? Fa pena que encara s'hagin de dir aquestes coses.

120. *Sanicula europæa* L. var. *hispanica* Sennen, *Plantes d'Espagne*, n.º 1395 et *Bulletin de Geographie Botanique*.—Ports d'Horta. La planta d'aquesta localitat és del tot semblant a la del Tibidabo, robusta com ella i com ella amb una fulla caulinar llargament peciolada. De Montserrat poseim un exemplar que sembla que correspònd bé al tipus.
121. *Anthriscus silvestris* Hoffm.—Escala d'Arnes, pedregam a la ubaga, a 950 m. alt.
122. *Bifora testiculata* DC.—Prat de Comte, camps.
123. *Bupleurum opacum* Lge.—Horta, cap al Barranc del Salt.

124. *B. rotundifolium* L.—Vall de Lliberós, prop d'Horta.
125. *Saxifraga catalaunica* Boiss et Reut.—Coll de Carabasses, penyals calissos a uns 950 m. d'alt., Tossal de St. Antoni, i segons nostre guia en altres localitats dels Ports. A Catalunya no s'ha citat més que de Montserrat i muntanyes properes, de St. Llorenç i Montcau, però per Beceit (on ja la veié Pardo) arriba fins a Aitana (β *aitanica*, Pau).
126. *S. paniculata* Cav.; *S. corbariensis* Timbal; *S. Tremolsii* Pau.—La Foya, etc., roques elevades. per tots els Ports. Comparada amb la planta de Montcau i St. Llorenç no hi hem sabut veure més que lleugeres diferències, com per exemple en les flors, que en la planta d'Horta són una mica més grans. Segons Pau, la espècie de Cavanilles que indicà no lluny d'aqueixa localitat, a Morella, és la mateixa que la de Timbal. Existeix també a Serra La Llena, però no s'ha indicat encara de Montserrat.
127. *Nerium Oleander* L.—Barrancs i torrenteres, a Tortosa, Cherta, etc.
128. *Convolvulus lanuginosus* Desr. var. *argenteus* Choisy.—Horta, ermots cap al Barranc del Salt.
129. *Antirrhinum litigiosum* Pau; *A. Barrelieri* Lge., pro min. part.—Freqüent als alentorns d'Horta. Dugues formes ben distintes tenim a Espanya que corresponen al *A. Barrelieri* Lge.; una d'elles és la que acabem de consignar, que s'estén per Valencia, Aragó, Castella i Nord de la Península, de corolles majors i segments del calze aovats.

L'altra forma es l'*A. controversum* Pau, de corolles més petites i segments del calze llanceolats; és planta meridional de Valencia fins a Granada.

130. *Linaria repens* (L.) Mill.; *L. striata* DC.—Els Clots, al peu de Tossa de Caro.
131. *Chænorrhinum crassifolium* (Cav.) Lge.—Ports de Horta.
132. *Erinus alpinus* L., var. *orientalis* Pau.—Roques enlairades dels Ports d'Horta i Tossa de Caro; la varietat d'Aragó, Valencia i Andalusia és nova per a Catalunya.
133. *Digitalis obscura* L.—Voltants d'Horta. A Catalunya limitada a la banda austro-occidental, en paratges muntanyosos, calissos o no, des de 300 m. alt. De cap manera a Montserrat i Montseny.
134. *Rhinanthus major* Ehrh.—La Foya.
135. *Lavandula officinalis* Chaix var. *pyrenaica* (DC.)—Ports d'Horta. La general a Catalunya pels erms i garrigues de terra baixa és la *L. latifolia* Vill. De Bages, ja la exclourem en nostre treball sobre plantes d'aquella comarca. La *L. officinalis*, ja el tipus ja la varietat, es troba per tota la serralada pirenenca, i a més, als Ports d'Horta. Ja indicada per Loscos a les muntanyes de l'Aragó meridional.
136. *Calamintha alpina* Lamk. var. *minor* Willk.—Les Llomes de Terranyes, a uns 1000 m. alt. Aquesta forma de les muntanyes australs de l'Aragó, és nova per a Catalunya.
137. *Salvia officinalis* L.—Vall de Lliberós, prop d'Horta, erms a uns 350 m. d'alt. Segons Willkomm, *Prodr.*, II, p. 421, «*Stirps ab auctoribus hispanicis S. officinalis nomine ex Hispania austro-orientali et centraliau straliore laudata sine dubio ad speciem sequentem (S. lavandulifolia Vahl.) pertinet.*» El cas és que nosaltres férem figurar, també com a

S. officinalis, la raça o varietat *lavandulifolia* en l'«Ensayo fitotopográfico de Bages». Però, la planta d'Horta correspon sens dubte al tipus i així ho confirma nostre amic Pau, preguntant-nos si és allí realment espontània; a nosaltres ens ho sembla del tot, encara que no ens hi fixàrem expressament, i calen per tant noves observacions. Amb tot, Bubani, que distingí les dugues formes, ens dona la *S. officinalis* de la Conca de Tremp, Pons, Organyà i Seu d'Urgell i a més d'altres localitats de fòra Catalunya. I. Costa, que conegué de Serra Mariola i Guadix la var. *hispanorum* Boiss. (*S. lavandulifolia*), cita també la *S. officinalis* d'una pila de localitats si bé afirma que qualques variacions d'aqueixa última s'atancen a la *S. lavandulifolia*, (*Cat. Pl. Cataluña*, p. 197); i més tard, *Supl.* p. 64, diu: «Probable l'existència a la part occidental de Catalunya de la *S. lavandulifolia*, però la de la Serra Mariola no em sembla igual a la de Lleida».

138. *S. Ætiopis* L. — Mas Blanco. Referida al Montsant per Costa.
139. *Siderilis spinulosa* Barnades, ex Asso, *Enum.*, p. 171 (1784), raça *subspinosa* Cav. pro sp., *Ik.* t. 209.; *S. spinosa* Lamk., *Encycl. met.*, II, p. 169 (1786), γ *subspinosa* Willk., *Prodr. Fl. Hisp.*, II., p. 456.—Garrigues i ermots dels alentorns d'Horta. Comparada aquesta planta amb el tipus d'Albarracín i Calatayud, presenta prou marcades diferències per a fer-ne una raça ben distinta al primer cop de vista. La *Sideritis* d'Horta difereix del tipus, per les *fulles verdes, no blanc-llanoses, estretament llanceolades, íntegres o amb una o dues dents espinoses, més curtes que els*

1

2

I. SAGARRA DEL.

Fototip. Missé Germ.

1. SIDERITIS SPINULOSA BARNADES - 1 : 2

2. S. SPINULOSA BARN. RAÇA SUBSPINOSA (CAV.) FONT QUER 1 : 2

entrenusos; per la inflorescència més allargada i menys densa; pels troncs canescents, no blanc-lomentosos, més alts; per ésser planta més esvelta i graciosa.

Una forma poc diferent de la recollida per nosaltres a Horta, figura en l'Herbari Costa amb etiqueta que diu: *Sideritis spinosa Lamk. α genuina Willk., Camí de Gandesa a Horta, 16 jul. 1860*; altra planta, *angustifolia*, amb fulles enteres o unidentades, dels Ports d'Horta, figura com a *S. spinosa Lamk., γ subspinosa, Willk.* En el mateix herbari Costa, hi hem vist altra *Sideritis* remesa per Loscos amb aquesta etiqueta: *Cerrillo del Calvario (Castelserás). Vegi's quina forma tan rara; a poc a poc reunirem la S. spinosa i la S ilicifolia, W., que habita únicament a Chiprana, vora la Venta del Boteré.*

140. *Teucrium pseudo-chamæpitys* L.—Prat de Comte. Costa ja l'indicà prop d'allí; a Catalunya limitada a la part austro-occidental.
141. *Phlomis Lychnitis* L.—Freqüent en els voltants de Horta.
142. *Marrubium supinum* L.—La Foya, prop d'Alfara. No passa l'Ebre, a Catalunya, segons sembla; fins ara, únicament en els ermots i garrigues de la zona montana transibèrica.
143. *Brunella hyssopifolia* L.—Prat de Comte, en els boscos de Pi blanc.
144. *B. laciniata* (L. pro var., *Sp. pl.*, ed. I.) L. *Sp. pl.* ed II, p. 837 (1763).—Prat de Comte, amb l'anterior.
145. *Teucrium aureum* Schreb. var. *latifolium* Willk.—Tossal de St. Antoni.
146. *Plantago albicans* L. var. *latifolium* Willk. — Alentorns d'Horta.

147. *Plumbago europæa* L.—Horta.
148. *Armeria Fontqueri* Pau, nov. sp.—«Plan de morfologia específica de l'*Armeria alpina*. *Folia linearia plana uninervia glabra vel pubescentia, subciliolato margine augustissime cartilagineo marginato, acutiuscula et mucronata, sed infima obtusa et duplo breviora; scapis erectis glabris 15-30 cm., vagina 10-12 mm.; capitulo hemisphærico 15-20 mm.; bracteis obovatis obtusissimis albo-scariosis, concavis, interioribus dorso virente late scariosis, fructu superantibus; floribus roseis, tubo calycino costis hirsutis limbi tubo triplo breviori, lobis ovatis obtusis, breviter aristatis.» Pau, in litt.—Hab. La Foya, Les Llomes de Terranyes, etc., en els Ports d'Horta, a uns 1000 m. d'alt.*
149. *Centaurium cymosum* (Webb.) Pau (loc. clas. muntanyes de Sagunto) var. *Barrelieri* Duf. pro sp.; *Erytræa Barrelieri* Duf.—Vall de Lliberós, prop Prat de Comte, etc.
150. *Anagallis tenella* L.—Barranc del Salt., aiguamolls. Molt escampada a Catalunya, però rara.
151. *Androsace maxima* L.—Els Clots, al peu de Tossa de Caro.
152. *Primula officinalis* L.—Freqüent a les muntanyes de Horta.
153. *Globularia cordifolia* L. raça *nana* (Lamk.)—Tossa de Caro.
154. *G. vulgaris* L. var. *major* Willk.—La Foya.
155. *Arctostaphylos Uva-ursi* Spr.—Escala d'Arnes, Les Llomes de Terranyes, Serrallada de Terranyes, La Foya, Tossa de Caro, etc., des de 900 m. d'alt. Per tot allí és abundant així com és escassa a Montserrat.

I. SAGARRA DEL.

Fototip. Missé Germ.

ARMERIA FONTQUERI PAU 1 : 2

- Per cert que Rikli (*Spanien, in Vegetationsbilder*, Taf. 37) diu que la descobrí en aqueixa muntanya el Dr. Brockmann en 1905, quan ja es coneix allí des de Salvador.
156. *Phyteuma orbiculare* L.—Ports d'Horta. Costa la cità de Montsant, i Loscos de Beceit; i aquestes són segons sembla les localitats més meridionals de la Península.
157. *Specularia castellana* Lge.—Tossal de St. Antoni.
158. *S. hybrida* A. DC.—Sembrats dels Clots, al peu de Tossa de Caro.
159. *Campanula affinis* Rœm. Schtz.; *C. Bolosii* Vay.—Tosa de Caro. A aquesta especie corresponen sens dubte les cites de Costa referents a Carrelares, prop dels Ports de Beceit, i a Esplugu de Francolí; existeix a més de Montserrat, a les baixes muntanyes de la meitat oriental de Bages, fins a Collsuspina com a localitat més septentrional.
160. *Galium verticillatum* Danth.—Vall d'Uixó, Tossal de St. Antoni, etc., erms pedregosos. Nou per Catalunya.
161. *Crucianella augustifolia* L.—Alentorns d'Horta.
162. *Lonicera pyrenaica* L.—Ports d'Horta, Les Clotes, Coll de Carabasses, Tossa de Caro, etc. A Les Clotes, magnífics exemplars d'un metre i més d'altura.
163. *Valerianella olitoria* Poll.—Voltants d'Horta.
164. *V. discoidea* Lois.—Horta.
165. *V. echinata* DC.—Horta.
166. *Valeriana tripteris* L. var. nov. *tarraconensis* Pau, in litt.—*Humilis caule nudo vel pauco foliato*.—Hab. Vall de la Monrela, pr. Horta. Una altra forma més alta, amb fulles amples i curtes, a l'Escala d'Arnes. Planta molt polimorfa.

167. *Centranthus angustifolius* L. var. *longicalcaratus* Pau.
—Escala d'Arnes, penyals calissos, zona montana.
En aquest mateix lloc indicà Costa el tipus, i així mateix Loscos a Aragó, però la planta de les muntanyes sudoccidentals de Catalunya correspon molt bé a la varietat. En el Pas dels Estrets, creix una forma amb fulles caulinars aixamplades a la base, amb dos o tres nervis laterals ben marcats.
168. *Trichera subscaposa* (Boiss. Reut.) Willk., var. nov. *macrotrycha* Pau, in litt.—Ports d'Horta, zona montana. Difereix del tipus segons Pau, pels pèls caulinars abundants i llargs. Nova per a Catalunya.
169. *Phagnalon rupestre* DC., var. *annoticum* (Jord. sec. Raverchon excl), Pau.—Tossal de St. Antoni, en els conglomerats, a uns 400 m. alt. Nosaltres havíem pres aquesta forma per *Ph. rupestre* var. *pedunculare* Willk., per tenir pedúncles llargs, de 12 cm., però Pau ens diu que és la var. apuntada, comparada nostra planta amb l'exemplar de Raverchon, i afegeix que no la coneixia encara d'Espanya.
170. *Ph. sordidum* DC.—Tossal de St. Antoni.
171. *Micropus erectus* L.—Alentorns d'Horta.
172. *Gnaphalium luteo-album* L.—Voltants d'Horta.
173. *Helichrysum Stæchas* DC.—Freqüent a Horta. Alguns exemplars corresponen a una forma macrocèfala amb capítols de vuit a nou mil·límetres de diàmetre.
174. *Inula montana* L.—Ports d'Horta.
175. *Jasonia saxatilis* Guss.; *J. glutinosa* DC.—Tossal de St. Antoni sobre els conglomerats.
176. *Achillea odorata* L.—Muntanyes d'Horta.
177. *Senecio Doronicum* L.—Ports d'Horta.
178. *S. gallicum* Chaix.—Tossa de Caro; un sol exemplar.

179. *Atractylis cancellata* L.—Prat de Comte.
180. *Onopordon acaule* L. var. *altivallum* Pau, in Herb. jun. 1905 et in litt.—La Foya, prop d'Alfara, erms a uns 1000 m. d'alt. Difereix del tipus per les escates de l'antodi majors i més estretes, i per les espines foliars robustes.
181. *Cirsium bulbosum* DC.—Vall de Lliberós. Habitació la més meridional a Espanya d'aquesta especie, indicada únicament als Pirineus i ses estribacions.
182. *Carduus nigrescens* Vill.—La Foya.
183. *Centaurea Lagascana* Graells, var. *podospermifolia* (Losc. et Pardo), Pau; *C. podospermifolia* Loscos et Pardo; *C. dertosensis* Costa.—Vall de Lliberós, prop d'Horta. La planta catalana és sempre subcaule i de fulles molt polimorfes, senceres, dentades, pinnatifides o pinnatisectes, i en aquest cas amb segments enters, dentats o pinnatipartits. Capítols generalment solitaris, però de vegades dos d'aplegats, i fins tres, rarament quatre.

Nyman canvià el nom d'aquesta especie pel de *C. Grellsii*, a causa que avans havia publicat ell la *C. Lagascae*. No veig vàlid aquest canvi, ens diu Pau, puix si així fos, hauríem de canviar en qualques gèneres el noms *alpestris* i *alpinus*, *montanus* i *monticolus*, etc. Cert que si, i així ho reconegué el Congrés de Viena a l'acceptar-ho, i recomanar solament que en *el successiu* es procurés no usar el genitiu i l'adjectiu de un mateix nom; i al posar precisament un exemple que és el nostre cas, el de les *Lysimachia Hemsleyana* Maxim. i *L. Hemsleyii* Franch., noms ben vàlids i que s'han de conservar.

184. *C. aspera* L. var. *heterophylla* (Willd.) Pau; *C. heterophylla* Willd., *Sp. pl.* III, p. 2314 (1804).—Pels voltants d'Horta.
185. *C. linifolia* Vahl.—Alentorns d'Horta. Comuna per tot l'occident i centre de Catalunya fins a les faldes dels Pirineus a Solsona, sense arribar gaire més enllà de la conca del Llobregat; al Montseny i comarques gironines la substitueix la *C. pectinata* L.
186. *Carduncellus monspeliensium* All. — Prat de Comte.
187. *Taraxacum lævigatum* (Willd.) DC. — El Bassot de Terranyes, en els Ports d'Horta. Nostre amic el Dr. Cadevall, que ha estudiat detingudament els *Taraxacum* de Catalunya, ha tingut l'amabilitat de determinar aquesta espècie dels Ports d'Horta.
188. *Sonchus aquatilis* Pourr.—Vores de les aigües al Barranc del Salt. Molt més estès a Catalunya del que cregué En Costa. Però s'ha confós amb el *S. maritimus* L.
189. *Lactuca muralis* Gærtn.—Muntanyes d'Horta.
190. *Barckhausia albida* Cass.—Tossal de St. Antoni.
191. *Hieracium tarraconense* Pau, n. sp. (*in litt.*).—Sect. *Cerinthoidea* Fr., *Hieraciis Mougeotii Frœl atque sonchoides* A. T. *affinis. Eriopodum et phyllopodum, caule robusto aphylo vel unifolio, foliis basilaribus magnis elliptico oblongis, margine integro vel remotissime dentato mucronato; ramis puberuloglandulosis, in origine bracteatis; capitulis 6-10, squamis anthodii olivaceis glandulosis apice albo-plumosis; ligulis dentatis sublaciniatis stylisque luteis.* Hab. Font de Llor, pr. Horta, ad rupes umbrosas, 550 m. alt.
192. *H. laniferum* Cav.—Tossal de St. Antoni. A Pau li

sembla idèntic al de Benifazà (l. clas.). Nou per a Catalunya.

var. nov. *longifurcatum* Pau.—Distint de l'anterior per les fulles més grans, troncs robustos, bifurcacions de les rames més llargues. Amb el tipus en el mateix lloc.

193. *Scorzonera hispanica* L. et auct. vet. hisp.; *S. crispata* Boiss.—Voltants d'Horta.
194. *S. angustifolia* L. *Sp. pl.* I, p. 791 (1753), var *minor* (Willk) Pau.—Alentorns d'Horta.
195. *Rhagadiolus stellatus* (L.) Gœrten, *genuinus*.—Horta.